

BIBLIOGRAPHY:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь, 2001. 1440 с.
2. Фразеологічний словник української мови: в 2-х кн. / уклад.: Л. Паламарчук, В. Винник, В. Білоноженко та ін. 2-е вид. Київ : Наукова думка, 1999. Кн. 1-2.
3. Словник української мови / упоряд. з додатком власного матеріалу Борис Грінченко: В чотирьох томах. Т. 2.3. Н / НАН України. Ін-т української мови. Додаток О.О. Тараненка. Київ : Наук. думка, 1996. 558 с.
4. Етимологічний словник української мови: в. 7 т. Т. 1-3. Київ : Наукова думка, 1983-1989. Словники України – інтегрована лексикографічна система / Національна академія наук України. Київ : Український мовно-інформаційний фонд, 2001
5. Бергсон А. Собрание сочинений : в 4 т. Москва : Московский Клуб, 1992. Т. 1. 336 с.
6. Вайнтрауб Р. М. Опыт сопоставления соматической фразеологии в славянских языках. *Труды Самаркандского ун-та. Вопросы фразеологии*. 1975. Вып. 288. № 9. С. 162–170.
7. Історія української мови: Лексика і фразеологія / В. О. Винник та ін. Київ : Вища школа, 1983. 743с.
8. Денисюк В. В. Фразеологізми із семантичним центром «зуб» в українській мові XVI – першої половини XVII ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. Київ, 2007. Вип. 2, кн. 2. С. 236–237.
9. Луценко Н. Восточнославянские этимологии. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. Донецьк, 2006. Вип. 14. 291 с.
10. Німчук В. В. Давньоруська спадщина української мови. Київ : Вища школа, 1992. 412 с.
11. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 296 с.
12. Склярєнко В. Г. Етимологічні розвідки. *Мовознавство*. 2010. № 4–5. С. 10–21.
13. Черниш Т. О. Компаративно-зіставне дослідження слов'янської лексики у контексті етимологічних гнізд із близькозначними коренями. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 168–179.

УДК 811.161.2'35:003.086

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.8>

**ФУНКЦІНО-КОМУНІКАТИВНЕ НАВАНТАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ ПУНКТУАЦІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ О. ІЛЬЧЕНКА)**

**FUNCTIONAL AND COMMUNICATIVE VALUE AUTHOR'S PUNCTUATION
(BASED ON THE FICTION MATERIAL OF O. ILCHENKO)**

Островська Л.С.,

orcid.org 0000-0003-1394-6797

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри української філології та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

У статті простежено статус і комунікативно-функційне навантаження авторської пунктуації в організації художньої прози О. Ільченка. Наголошено, що лінгвісти ведуть мову переважно про виділення основних принципів пунктуації, з-поміж яких виокремлюють комунікативно-прагматичний, що й відображає специфіку авторської пунктуації. Закцентовано, що попри значну увагу науковців до вивчення особливостей функціонування авторської пунктуації окремі аспекти цього напрямку дослідження ще не знайшли свого достатнього висвітлення, що стосується особливостей функційно-комунікативного навантаження авторської пунктуації. Установлено особливості функційно-комунікативного навантаження авторської пунктуації на матеріалі роману О. Ільченка «Місто з химерами». У результаті аналізу синтаксичних конструкцій з авторською пунктуацією виокремлюємо функційно-структурні моделі, у яких розділові знаки виконують нетипову роль. Тире вживається як варіативна сильніша пунктуаційна одиниця для 1) виділення відокремлених та опосередкованих конструкцій і компонентів; 2) парцеляції висловлення; 3) сегментації предикативного центру; 4) смислового навантаження між предикативними частинами складного речення. Окрім того, особливим виявляється вживання трьох крапок для наголошення парцелята та сегментації предикативного центру. Двокрапка виявляє себе авторським пунктуаційним знаком, що відокремлює інфінітивні атрибутивні конструкції та підрядні частини складнопідрядних речень.

З'ясовано, що функційне навантаження авторської пунктуації в художній прозі О. Ільченка зводиться до 1) актуалізації найважливішого з погляду мовця компонента висловлення; 2) підкреслення особливого суб'єктивного емоційно-експресивного аспекту висловлення; 3) смислового навантаження актуалізованого компонента, що полягає

в його семантичному ускладненні. Визначено перспективу дослідження авторської пунктуації як засобу реалізації комунікативно-прагматичних настанов мовця.

Ключові слова: авторська пунктуація; принципи пунктуації; функції пунктуації; функційно-структурні моделі реалізації авторської пунктуації; функційно-комунікативне навантаження авторської пунктуації.

This article deals with the peculiarities of the organization of the texts of modern literary discourse as a specific phenomenon of author's punctuation, which is more and more popular among the modern researchers. Linguists are in the habit of distinguishing the basic punctuation principles and the functions of the punctuation marks. Some researchers prefer to underline the communicative and pragmatic principle and appropriate function of the punctuation marks. To establish the peculiarities of function and communicative load of the author's punctuative and its potential in the realization of the speaker's communicative and pragmatic intention. Syntactic constructions with the author's punctuation have been analyzed and as the results specific functions and structural models have been determined (the study was made on the basis of on the novel «The City with Chimeras» by Oles Ilchenko). The main thing is the usage of a dash as a variably stronger punctuative unit: firstly, used for emphasizing halpredicative and indirect constructions and their components; secondly for the parceling of the utterance; thirdly for the segmentation of the predicative center; finally, for the semantic loan between predicative parts of the complex sentences. It has been determined that the usage of three periods is used in order to make a special stress on the parcelation and segmentation of the predicative center. As for the colon it is used as an author's punctuation mark, which separates infinitive attribute constructions and subordinate part of the complex sentence. speaking about the semi-colon it can be characterized as the author's parcelations of an obligatory word component. in this case the author's punctuative has become to communicative value, which are summarized: firstly in actualization of the most important thing of the sentence from the speaker's point of view; secondly in emphasizing special subjective emotional and expressive aspects of the utterance; finally in the loan of the actualized component consisted in their semantic complication.

Key words: author's punctuation; punctuative function; punctuative principles; specific functional and structural models of author's punctuation; communicative value of author's punctuation.

Постановка проблеми. Спостереження над особливостями організації текстів сучасного художнього дискурсу виявляє своєрідне явище авторської пунктуації, яке дедалі більше привертає до себе увагу дослідників. Явище авторської пунктуації, на відміну від нормативної пунктуації, не лише визначає певну структурно-семантичну взаємодію частин висловлення, а й акцентує увагу адресата на знакових для мовця компонентах тексту, а отже, й інтерпретує текст відповідно до авторського задуму. Очевидно, що авторська пунктуація виявляє особливе функційне навантаження в текстах художнього дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні лінгвісти, ведучи мову про принципи пунктуації української мови, переважно виокремлюють три основні (структурний, смисловий, ритмомелодійний, або інтонаційний), які виявляють свою дію в нерозривній єдності. При цьому науковці наголошують на особливій значущості структурного принципу, що є показником синтаксичного членування реченнєвої структури й створює відповідно загальноприйнятність і загальнообов'язковість системи української пунктуації (А. Загнітко) [4, с. 834]. У випадках же авторської пунктуації на перше місце виходить функційно-стильовий принцип пунктуації, який відображає специфіку власне-авторського використання розділових знаків [6, с. 161]. Функційно-стильовий принцип пропонують тлумачити як факультативний, що дозволяє мовцю створити певний стилістичний ефект та увиразнити висловлену думку (І. Савченко) [6, с. 154].

Одним з перших комунікативно-прагматичні функції розділових знаків виділив ще Л. Булаховський, який запропонував вирізняти афективні знаки та емоційні розділові знаки, зокрема характеризуючи три крапки як знак «перерваної мови» та втілення «хвилювань, афектів» (Булаховський) [2, с. 54].

Зважаючи на зміну наукової лінгвістичної парадигми із системно-структурної на антропоцентричну, все більше науковців обґрунтовують комунікативний, або комунікативно-прагматичний принцип пунктуації, який передбачає вживання розділових знаків з урахуванням прагматичних настанов мовця для досягнення певних цілей комунікації. Підставою для виокремлення комунікативно-прагматичного пунктуаційного принципу, очевидно, стає об'єктивно-суб'єктивна природа самих розділових знаків, а це, у свою чергу, засвідчує той факт, що відбувається процес формування нових пунктуаційних норм, тобто дедалі частіше можна спостерігати «нові способи застосування пунктуаційних знаків» [8, с. 190].

Постановка завдання. Попри значну увагу науковців до вивчення особливостей функціонування авторської пунктуації в текстах художнього дискурсу, вважаємо, що окремі аспекти цього напряму дослідження ще не знайшли свого достатнього висвітлення, зокрема це стосується особливостей функційно-комунікативного навантаження авторської пунктуації, що й свідчить на користь **актуальності** пропонованої статті.

Метою статті є встановити особливості функційно-комунікативного навантаження автор-

ської пунктуації в текстах художнього дискурсу. **Матеріалом дослідження** стали близько 150 синтаксичних конструкцій з роману О. Ільченка «Місто з химерами», у яких реалізується авторська пунктуація.

Зважаючи на мету та матеріал дослідження, вважаємо за необхідне реалізацію таких **завдань**: 1) установити статус авторської пунктуації в системі пунктуаційних засобів української мови; 2) простежити функційне навантаження авторських розділових знаків; 3) охарактеризувати функційно-структурні моделі, у яких наявні авторські розділові знаки на матеріалі художньої прози О. Ільченка.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці пунктуаційні одиниці (розділові знаки) тлумачать здебільшого як компоненти системно-структурної цілісності, що виявляють свої функційні особливості залежно від закономірностей організації та побудови речення [5, с. 834]. Однак варто наголосити й на тому, що вживання розділових знаків особливо в текстах художнього дискурсу часто стають виявом комунікативно-прагматичних настанов мовця, отже, виникає явище так званої авторської пунктуації. Для того щоб установити статус авторської пунктуації в системі пунктуаційних засобів української мови, варто з'ясувати, у чому полягає сутність авторської пунктуації та специфіка її функційного навантаження в тексті. Переважно авторську пунктуацію тлумачать як нестандартну, таку, що суперечить сучасним нормам уживання розділових знаків. Інші лінгвісти, зокрема Ф. Андросова, намагаються пояснити сутність авторської пунктуації розширенням і поглибленням уживання розділових знаків, однак, на основі їх нормативного вжитку [1, с. 27], а отже, виникають всі підстави характеризувати такі модифікації у зв'язку з комунікативними намірами мовця. Такий підхід у тлумаченні явища авторської пунктуації видається більш доцільним, оскільки сам факт ненормативного вживання розділових знаків потребує встановлення причини: чи свідчить це про наявність тих чи інших комунікативних прагнень мовця, які він реалізує пунктуаційними засобами, чи стає наслідком недостатньої сформованості в мовця пунктуаційної компетентності або технічного недогляду.

Функційне навантаження розділових знаків загалом визначають, спираючись на особливості застосування певної пунктуаційної одиниці в реченні. На думку А. Загнітка, функції розділових знаків можна визначати за такими критеріями: 1) за призначенням у реченні; 2) за ступенем вживання в різних синтаксичних одиницях;

3) за інтонуванням; 4) за особливостями поєднання / розмежування реченнєвих компонентів [5, с. 161]. Крім цього, наголошують на ремовидільній функції розділових знаків за актуального членування речення (М. Вінтонів) [3, с. 11–12]. Іноді говорять про стилетвірну функцію розділових знаків, яка пов'язується з певними доміантними розділовими знаками того чи іншого автора, що стають ознаками його індивідуального стилю (Ф. Андросова) [1, с. 22].

Уважаємо, що виділення функцій розділових знаків так чи інше корелює з принципами пунктуації, тому буде доцільним, на нашу думку, вести мову про такі загальні функції пунктуаційних одиниць, які зазвичай у висловленні реалізуються комплексно:

1) конструктивна, яка співвідноситься зі структурним пунктуаційним принципом і призначенням якої стає членування синтаксичних одиниць;

2) семантична, яка корелює зі смисловим пунктуаційним принципом і полягає в увиразненні семантико-синтаксичних відношень між компонентами реченнєвої структури;

3) інтонаційна, яка співвідноситься з ритмомелодійним пунктуаційним принципом й відображає загальне інтонування фрази;

4) комунікативно-прагматична, що корелює з комунікативно-прагматичним принципом пунктуації та є властивою саме авторській пунктуації, оскільки полягає в актуалізації комунікативно значущих частин висловлення. Комунікативно-прагматична функція виявляє себе найперше тоді, коли сильніший пунктуаційний знак замінює слабший (за нашими спостереженнями слабшим буде нормативний, типовий розділовий знак) і відповідно вживається в нетиповій для нього функції.

Авторська пунктуація виконує всі названі функції, однак найбільш значущою стає саме комунікативно-прагматична, до того ж спостереження над фактичним матеріалом дає можливість стверджувати, що й інші функції авторських розділових знаків виявляють специфіку, оскільки найчастіше за авторської пунктуації виявляється й нетипове членування синтаксичної структури, і модифікація семантичних відношень, й особливе інтонування фрази.

Доцільно охарактеризувати функційно-структурні моделі, у яких вживана авторська пунктуація (на матеріалі роману О. Ільченка «Місто з химерами»). З-поміж них вирізняємо:

1. Типе для відокремлення постпозитивних атрибутивних конструкцій:

1) узгоджених: *Небезпека – уявна чи реальна, невидима для інших, навіть близьких людей – наблизилася для нього впритул, Городецький гостро від-*

чував це (Ільченко, с. 7); *Та Григорій угледів і децю, точніше декого – цікавішого за міську газету* (Ільченко, с. 32);

2) неузгоджених: *... ліворуч перед храмом буде невеликий міст – над вулицею Петровською!* (Ільченко, с. 112); *Хлопці згадали пофарбований у зелене вигадливий будинок на рідній вулиці Влада – з двома котами, двійкою сов і якоюсь фігурою на верхечку фасаду* (Ільченко, с. 113); *Він згадував ті кілька років, котрі справді принесли йому гроші й передували його архітектурному злету в Києві, – перед побудовою міського музею, кенаси, зрештою, цього химерного будинку* (Ільченко, с. 61) – тире обгрунтовується додатково й структурними особливостями речення, а саме віддаленістю атрибутивної конструкції від означуваного слова підрядною субстантивно-атрибутивною предикативною частиною;

3) ряду узгоджених і неузгоджених: *Нарешті пан Владислав розплющив очі й згадав страшний сон, видиво про Змія – геть увесь, від початку до кінця* (Ільченко, с. 60).

2. Тире для виділення опосередкованих компонентів:

1) уточнювальних темпоральної семантики: *Під час полювання Городецький відчував якесь внутрішнє перетворення – в ті години, коли міцно тримав зброю, йшов слідом звіра чи чатував на нього в засідці* (Ільченко, с. 41);

2) уточнювальних локативної семантики: *Адже студент чув, що іноді під час розкопок у старій частині Києва – у межах міста часів правління князів Володимира Великого чи Ярослава Мудрого – часом знаходили закопані скарби* (Ільченко, с. 68);

3) уточнювальних апозитивної семантики: *Дивовижна у своїй незвичайній, незайманій красі савана з поростями трав, вищих за людський зріст – ферули, дореми, – панувала на мальовничих полуденних пагорбах цього кутка Туркестанського краю* (Ільченко, с. 55); *Вони наче бачать краще за чоловіків – і його Корнелія, і акторка Емілія...* (Ільченко, с. 87);

4) пояснювальних синтаксичного ряду (так званих однорідних членів з узагальнювальним словом у препозиції): *Він хотів побути на самоті, у своєму кабінеті, прикрашеному великою колекцією власних мисливських трофеїв – рогів і черепів антилоп, гірських баранів, оленів, – відтак діткнулися відчуття влади, яке давало панові Владиславу полювання та спогади про нього* (Ільченко, с. 40) – нормативною пунктуаційною одиницею в цьому реченні є двокрапка.

Типовим розділовим знаком для більшості проаналізованих конструкцій, представлених

моделями з атрибутивними та опосередкованими компонентами, є кома. Тире в такому разі сприймається як варіативний, сильніший розділовий знак, що фіксує завдяки підвищенню інтонації, з одного боку, певний інтонаційно-емоційний центр висловлення, а з іншого, – наголошує на важливості саме цієї частини висловлення для мовця й відповідно акцентує увагу адресата на ній.

3. Тире при поширювачах:

1) обставинних умовної семантики: *Завдяки турботі государя-імператора всі ми вільні – у житті й у своєму виборі віри* (Ільченко, с. 38);

2) посесивної семантики: *Тоді він був володарем часу й життя – не тільки приречених під його влучними пострілами тварин, а й власного життя* (Ільченко, с. 41);

3) синкретичної локативно-атрибутивної семантики: *Хіба не в цьому також місія Городецького – вже поза Містом?* (Ільченко, с. 59);

4) обставинних темпоральної семантики: *Не може бути – у таку пору року* (Ільченко 60); *Та справжнє життя – тут, вдалині від лицедійського кону й захоплених глядачів* (Ільченко, с. 94);

5) обставинних атрибутивних (способу дії): *А кама співав – вищим, нижчим голосом, а потім повільно, майстерно допомагаючи собі ритмічним постукуванням у бубон* (Ільченко, с. 98); *Хлопці розіслали на підлозі мапу й почали вивчати її – район за районом, вулиця за вулицею* (Ільченко, с. 111).

В аналізованих конструкціях для виділення поширювачів різної семантики використовується тире, що, на нашу думку, послаблює структурну членованість висловлення, оскільки висловлення в такому разі не сприймається цілісною реченнєвою структурою. Однак вживання тире посилює насамперед інтонаційне навантаження відокремленого поширювача.

4. Тире для сегментації предикативного центру:

Ця ціна – із платнею за зберігання верхнього одягу й благодійним збором включно, – знизав плечима господар (Ільченко, с. 29); *А якщо й справді ця робота – на користь сил темряви?!* (Ільченко, с. 60). Тире для сегментації предикативного центру вживається як варіативний розділовий знак, тому в аналізованій конструкції йдеться насамперед про авторське наголошення на ознаці, вираженій предикатом якості.

5. Тире між частинами складного безсполучникового речення, коли друга предикативна частина з:

1) пояснювальною семантикою: *Скоро, скоро їх не буде – так велить Змії* (Ільченко, с. 58) – додатково створюється ефект невластивості прямої мови;

2) причинною семантикою: *Що є, нехай гості його снів порадіють – тема потойбіччя цілком їхня* (Ільченко, с. 101).

Наявність тире в аналізованих конструкціях пояснюється насамперед необхідністю виділити найбільш важливий з погляду мовця компонент висловлення різної семантики. Оскільки тире в типових випадках у безсполучникових поліпредикативних конструкціях вживається найчастіше, коли реалізуються умовно-наслідкові відношення або відбувається різке протиставлення змісту предикативних частин, вважаємо, що використання тире привносить в аналізовані речення семантичний відтінок наслідковості, тобто відбувається семантичне ускладнення виділеної тире предикативної частини. Інформація у висловленні, що йде за тире, сприймається адресатом не як додаткова, а як основна. Окрім актуалізації другої предикативної частини, тире привносить і своєрідне емоційне напруження в контекст.

6. Тире для виділення предикативного центру та крапка для парцеляції предикативної частини безсполучникового речення:

А до Туркестанського краю на тигрове полювання – обіцяю. Поїдемо разом (Ільченко, с. 24). В аналізованій структурі спостерігаємо поєднання тире для специфічного виділення предикативного центру та крапки для парцеляції з'ясувально-об'єктної предикативної частини безсполучникової поліпредикативної конструкції. Специфічна пунктуація цього висловлення супроводжує й непрямий порядок слів першої предикативної частини, таким чином, функційне навантаження максимально виявляється в предикативному члені, що стає ключовим у повідомленні, а наступний парцельований компонент підкреслює як важливість для мовця його обіцянки, так і складність, очевидну неможливість її реалізації. Крім цього, невеликий обсяг синтаксичних структур створює ритм, що стилізує усне спонтанне мовлення.

7. Крапка в межах простого речення для парцеляції:

1) обставинних поширювачів: *От мені й цікаво вивчити його як людину. Для науки* (Ільченко, с. 11).

8. Крапка для парцеляції предикативної частини складносурядного речення:

1) протиставно-допустової семантики: *Дехто почав посміюватися з хлопця. Але Влад не зважав* (Ільченко, с. 67);

2) приєднувальної семантики: *Навіть коли й була якась капсула, гільза з ключем, то її знайшли. І забрали* (Ільченко, с. 110).

9. Крапка для парцеляції підрядної предикативної частини складнопідрядного речення:

1) порівняльної семантики: *А тут складність на складності. Неначе ви щодня маєте богів улециувати* (Ільченко, с. 38);

2) причинної семантики: *Цього міста нам не збагнути, не зрозуміти ніколи. Адже воно під владою...* (Ільченко, с. 125).

Крапка для парцеляції є типовою пунктуаційною одиницею, однак саме явище парцеляції, безперечно, є суто авторським виявом членування цілісного висловлення на окремі формально-синтаксичні структури. За нормативного вживання пунктуації крапка в аналізованих конструкціях недоречна, її використання по-перше, модифікує інтонацію висловлення – низхідний інтонаційний малюнок та довга пауза перед парцелятом; по-друге, як наслідок, відбувається змістове наголошення на парцеляті й виділення найважливішого для мовця компонента повідомлення.

10. Три крапки всередині речення для парцеляції:

1) прислівних поширювачів атрибутивної семантики: *Адже він так захопився вигаданням нових зразків взуття й костюмів для акторів... і акторок!* (Ільченко, с. 13); *Тут вам, друже, величезне поле для роботи... і для гонорарів!* (Ільченко, с. 18);

2) прислівних поширювачів локативної семантики: *Три храми: храм мистецтва, тобто Міський музей, не завершений ще костел і кенаса караїмів, а на додачу ось цей Будинок із химерами, який, як не крути, не вписується в славу четвірку найкращих його споруд, бо є антихрамом і стоїть ...над прірвою Казирган?!* (Ільченко, с. 102);

3) детермінантних поширювачів обставинної семантики: *Проте поки що... Владислав має скоритися й виконувати накази* (Ільченко, с. 59);

4) компонентів ряду: *Розкажи мені все, що тебе турбує. Тобі полегшає... буде добре* (Ільченко, с. 125); *Але Городецький зробив ще крок-другий, провалився в сніг і... зірвався в невидиму, прикриту снігом ущелину між скелями* (Ільченко, с. 45); *А поки що слід працювати, виконувати накази, коритися і... отримувати бажане: золото від живих та кров від убієнних* (Ільченко, с. 59) – в останніх двох реченнях три крапки вживані після єднального сполучника; у першому реченні три крапки увиразнюють семантику наслідковості описуваних подій, а в другому – передають процес розмірковування мовця та підкреслюють ускладнення перелічувальних відношень семантикою результативності.

11. Три крапки для парцеляції предикативної частини складносурядного речення:

1) власне-протиставної семантики: *М'який метал поволі піддавався, розкриваючи порожню середину... Але вона не була порожньою!* (Льченко, с. 118). Уживання трьох крапок для виділення парцелята можна тлумачити як певну інтонаційну та смислову видозміну більш звичної в таких випадках крапки. Три крапки насамперед сприймаються як факт незакінченості, обірваності висловлення, а отже, реалізують певну комунікативну функцію, яка полягає в поступовому підведенні адресата до найважливішого з погляду мовця компонента висловлення. Створюється ефект того, що мовець начебто мав намір завершити мовлення, однак певні причини (з-поміж них: викликати посилені інтерес адресата, створити так звану інтригу, продемонструвати процес мислення, передати емоційний стан тощо) спонукали його продовжити своє висловлення.

12. Три крапки для сегментації предикативного центру:

– Як його звали?

– *Юхим, – відповів приголомшений Петро. – Юхим Кевліч. Вісімнадцять років... Було* (Льченко, с. 15);

Бути не тільки автором проєкту, а й здійснювати нагляд за роботами на будові... То нелегка справа (Льченко, с. 36). Три крапки в аналізованих фрагментах для сегментації предикативного центру передає, з одного боку, емоційний стан мовця, якому складно у відповідній ситуації мовлення довести свою думку до логічного завершення, з іншого, – передає сам мисленнєвий процес мовця.

13. Двокрапка для відокремлення постпозитивних атрибутивних інфінітивних конструкцій:

То була справжня удача: побачити Городецького там, де й не чекав на нього (Льченко, с. 31); *Подяка проста: покласти камінець на спеціальну купу каміння* (Льченко, с. 92).

14. Двокрапка в складнопідрядному реченні:

1) між головною предикативною частиною і підрядною порівняльною: *Вона тримає світ на собі: мов міфічна черепаха земну кулю на старовинних зображеннях* (Льченко, с. 100). Двокрапка, на відміну від тире, не здатна, на нашу думку, виконувати функцію посилення емоційності висловлення, тому авторське вживання двокрапки можна пояснити переважно наголошенням на важливості виділюваного компонента для мовця та семантичним ускладненням реалізованих семантико-синтаксичних відношень між компонентами. Через те, що в типових випадках уживання

двокрапки стає показником реалізації пояснювальних або причинових відношень, то в аналізованих конструкціях відбувається саме акцентування пояснювальної семантики. Окрім цього, двокрапка зумовлює й інтонаційну модифікацію висловлення – робиться попереджувальна пауза.

15. Крапка з комою між означуваним словом і неузгодженими атрибутивними компонентами:

Лише креслення на останніх аркушах Влад не впізнавав, не розумів: на них було зображено поверхи якогось будинку; з кімнатами, балконами, вікнами, виходами, сходами (Льченко, с. 74).

Крапка з комою в наведеному реченні виконують роль, подібну до крапки для парцеляції прислівного поширювача. Уживання аналізованої пунктуаційної одиниці можна пояснити прагненням мовця звернути особливу увагу адресата на специфіку архітектури будинку, і, крім цього, оскільки речення вже має інші розділові знаки (кому, двокрапку), саме крапка з комою стає доречною, щоб підкреслити цілісність реченнєвої структури.

Висновки. Уважаємо, що загальні функції пунктуації (конструктивна, семантична, інтонаційна, комунікативно-прагматична) корелюють з її основними принципами (структурний, смисловий, ритмомелодійний, комунікативно-прагматичний). Визначальною для авторської пунктуації стає комунікативно-прагматична функція. У результаті аналізу синтаксичних конструкцій з авторською пунктуацією (на матеріалі роману О. Льченка «Місто з химерами») виокремлюємо функційно-структурні моделі, у яких простежуємо специфічне вживання розділових знаків. Насамперед йдеться про використання тире як варіативної сильнішої пунктуаційної одиниці, на відміну від типових нормативних пунктуаційних одиниць, для 1) виділення відокремлених та опосередкованих конструкцій і компонентів; 2) виділення детермінантних поширювачів; 3) сегментації предикативного центру; 4) додаткового смислового навантаження між предикативними частинами складного речення. Окрім того, специфічним виявляється вживання трьох крапок для особливого наголошення парцелята та сегментації предикативного центру. Двокрапка також виявляє себе авторським пунктуаційним знаком, що відокремлює в реченні інфінітивні атрибутивні конструкції та підрядні частини складнопідрядних речень. Крапка з комою стає суто авторським показником парцеляції прислівних поширювачів. В аналізованих конструкціях крапка хоч і має типове вживання для парцеляції, однак саме парцелювання висловлення тлумачиться як суто авторське явище. Авторська пунктуація має особливе функційне навантаження

в художній прозі О. Ільченка, що зводиться передусім до 1) актуалізації найважливішого з погляду мовця компонента висловлення; 2) підкреслення особливого суб'єктивного емоційно-експресивного аспекту висловлення; 3) смислового навантаження актуалізованого компонента, що полягає в його семантичному ускладненні внаслідок пере-

важного збереження пунктуаційною одиницею своєї типової семантичної функції та появи нової через нетипову авторську пунктуацію.

Перспективною пропонованого дослідження може стати вивчення авторської пунктуації як засобу увиразнення комунікативно-прагматичних настанов мовця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андросова Ф. С. Авторские пунктуационные знаки в художественном тексте: функциональный аспект : дисс. ... канд. филол. наук. Якутск, 2014. 220 с.
2. Булаховський Л. А. Українська пунктуація. Київ-Львів : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1947. 72 с.
3. Вінтонів М. О. Комунікативна структура речення і тексту в українській літературній мові : автореф. дис... доктора філол. наук. Одеса, 2013. 38 с.
4. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
5. Загнітко А. Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 223 с.
6. Савченко І. С. Способи реалізації функціонально-стилістичного принципу української пунктуації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. Київ, 2012. Вип. 9. С. 152–155.
7. Сліпецька В. Д. Репрезентація негативних емоцій у писемному мовленні як стимул моделювання прагматичної пунктуаційної норми (на матеріалі аналізу творів І. Нечуй-Левицького, М. Гоголя, Ч. Діккенса). *Studia Ukrainica Posnaniensia. Poznan*, 2017. Vol. V. P. 189–194.
8. Соболев Л.І. Актуалізація проблеми становлення системи пунктуаційних знаків: походження, статус, функції. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. Київ, 2017. № 7. С. 121–129.
9. Ільченко О. Місто з химерами. Київ : Видавничий дім «КОМОРА», 2019. 264 с.

УДК 811.161.2'373.4/.7:821.161.2-31Гримич
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.2.9>

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОГО УВИРАЗНЕННЯ МОВИ РОМАНУ «ВАРФОЛОМІЄВА НІЧ» МАРИНИ ГРИМИЧ

LEXICAL MEANS OF ARTISTIC EXPRESSION IN THE LANGUAGE OF MARYNA HRYMYCH'S NOVEL "BARTHOLOMEW'S NIGHT"

Пискач О.Д.,
orcid.org/0000-0002-3858-6823
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Статтю присвячено лінгвостилістичному аналізу лексичних засобів увиразнення художньої мови роману «Варфоломієва ніч» М. Гримич – яскравій представниці сучасного українського постмодерного дискурсу. Доведено, що в аналізованому творі діють дві полярні тенденції слововжитку: з одного боку, свобода й розкутість вислову, з іншого – інтелектуалізація мови, що об'єднує інтертекстуальність, узуальну й контекстуальну синонімію, метафоризацію тощо. Основними засобами художнього увиразнення мови роману «Варфоломієва ніч» М. Гримич виступають метафори, метонімії, оказіоналізми, варваризми, перифрази, розмовна й жаргонна лексика. Мовні одиниці зумовлені як інтра-, так і екстралінгвальними чинниками, зокрема ідейно-тематичним змістом твору, віковим чи соціальним характером персонажів, роллю самої авторки та її впливом на свідомість читача. Для реалізації творчого задуму письменниці прагне досягти максимальної точності у вербалізації своїх ідей, думок, емоцій, переживань. Емоційно-експресивний потенціал лексичних засобів посилюють особливі синтаксичні конструкції (порівняння, невласне пряма мова, риторичні питання, атіологія тощо).